

Astrid Friis and Kristof Glamann: A History of Prices and Wages in Denmark 1660-1800. Published for the Institute of Economics and History, Copenhagen, by Longmans, Green and Co. 1958. 350 sider. Pris £ 2 10 s. net.

Det foreliggende værk er første bind af en dansk pris- og lønhistorie omfattende perioden 1660-1800. Bindet er det første offentliggjorte resultat af de undersøgelser over disse emner, som Institutet for Historie og Samfundsøkonomi tog initiativ til i 1939.

Arbejdet med dette omfangsrige og tidkrævende emne har antaget form af et teamwork, hvorunder en vekslende række forskere, såvel historikere som økonomer og statistikere gennem årene har øvet en indsats. Til at begynde med var arbejdet ledet af en komité bestående af professorerne Albert Olsen, Erik Arup, Axel Nielsen og H. Cl. Nybølle. Beklageligvis nåede ingen af disse initiativtagere at se det nu foreliggende første bind fuldendt. Blandt de nye kræfter, som har ført arbejdet videre, findes komitéens nuværende formand, professor Astrid Friis og dr. phil. Kristof Glamann anført på titelbladet som havende ansvaret for den forklarende tekst, der ledsager bogens mange tabeller med originale prisoplysninger. Det fremgår imidlertid, at et betydeligt arbejde på statistiske og pengehistoriske områder skyldes lektor, cand. polit. Erling Olsen, og at arkivar Edit Rasmussen har ydet væsentlige bidrag til et særligt afsnit om mål og vægt.

I forordet understreges, at arbejdet med den danske prishistorie har været inspireret af og koordineret med undersøgelser, som på tilsvarende felt blev foretaget i udlandet i perioden mellem de to verdenskrige. Det internationale prishistoriske samarbejde gav i 1931 til resultat, at der blev dannet en International Scientific Committee on Price History under forsæde af lord (da sir) William Beveridge. Komitéen fik navnlig betydning ved at fastlægge visse almindelige principper, bidragende til at koordinere den fremtidige forskning på området og herved åbne mulighed for sammenlignende studier internationalt. Den internationale

komité's arbejdsresultater har haft indflydelse på det foreliggende værk bl.a. i henseende til det vareudvalg, hvorom der her er søgt prisoplysninger, idet udvalget bortset fra nogle enkelte afvigelser nødvendigjort af nationale særtræk er foretaget i overensstemmelse med den gruppering, som den internationale komité har anset for relevant.

Prishistoriske oplysninger er jo uomgængelige, når det gælder udforskning af et lands økonomiske og sociale udviklingsforløb. Så vigtige spørgsmål som at forklare et lands skiftende internationale position og finde frem til baggrunden for forholdet mellem samfundsgrupperne kan – for blot at fremhæve et par særligt betydningsfulde problemer – vanskeligt løses, uden at forskeren disponerer over solidt funderede oplysninger om priser og lønninger. Her udfylder den nu påbegyndte offentliggørelse af prishistoriske data et betydeligt savn, idet der i forvejen kun forelå et tilfældigt og alt for spinkelt trykt materiale herom. Omhandlende tiden forud for året 1800 består den danske prishistoriske litteratur i realiteten kun af tre arbejder af betydning, nemlig William Scharling: Pengenes synkende Værdi (København 1869), Axel Nielsen: Dänische Preise 1650-1750 (Jena 1906) og Statistisk Bureaus meddelelse: Kapitelstakster i ældre og nyere Tid (København 1904). Af disse værker dækker det sidste en periode på 300 år fra 1600 til 1900, men prisoplysningerne omfatter til gengæld kun 4-6 af de vigtigste landbrugsprodukter. Axel Niensens afhandling er fortrinsvis baseret på prisoplysninger fra en enkelt kilde (protokoller over vareleverancer til marinen), hvilket uden tvivl sikrer en vis ensartethed i materialet, men desværre også indebærer, at prisoplysningerne til tider er fåtallige og hermed næppe altid fuldt repræsentive.

Scharlings prisafhandling er ganske lærerig, idet den gennem sine mangler giver et godt indtryk af vanskelighederne ved at lave en prishistorie. Den omtalte forfatter forsøger i hovedtræk at anskueliggøre prisudviklingen fra tiden før den store prisrevolution (her i Danmark o. 1540) og til midten

Astrid Friis and Kristof Glamann: A History of Prices and Wages in Denmark 1660-1800. Published for the Institute of Economics and History, Copenhagen, by Longmans, Green and Co. 1958. 350 sider. Pris £ 2 10 s. net.

Det foreliggende værk er første bind af en dansk pris- og lønhistorie omfattende perioden 1660-1800. Bindet er det første offentliggjorte resultat af de undersøgelser over disse emner, som Institutet for Historie og Samfundsøkonomi tog initiativ til i 1939.

Arbejdet med dette omfangsrige og tidkrævende emne har antaget form af et teamwork, hvorunder en vekslende række forskere, såvel historikere som økonomer og statistikere gennem årene har øvet en indsats. Til at begynde med var arbejdet ledet af en komité bestående af professorerne Albert Olsen, Erik Arup, Axel Nielsen og H. Cl. Nybølle. Beklageligvis nåede ingen af disse initiativtagere at se det nu foreliggende første bind fuldendt. Blandt de nye kræfter, som har ført arbejdet videre, findes komitéens nuværende formand, professor Astrid Friis og dr. phil. Kristof Glamann anført på titelbladet som havende ansvaret for den forklarende tekst, der ledsager bogens mange tabeller med originale prisoplysninger. Det fremgår imidlertid, at et betydeligt arbejde på statistiske og pengehistoriske områder skyldes lektor, cand. polit. Erling Olsen, og at arkivar Edit Rasmussen har ydet væsentlige bidrag til et særligt afsnit om mål og vægt.

I forordet understreges, at arbejdet med den danske prishistorie har været inspireret af og koordineret med undersøgelser, som på tilsvarende felt blev foretaget i udlandet i perioden mellem de to verdenskrige. Det internationale prishistoriske samarbejde gav i 1931 til resultat, at der blev dannet en International Scientific Committee on Price History under forsæde af lord (da sir) William Beveridge. Komitéen fik navnlig betydning ved at fastlægge visse almindelige principper, bidragende til at koordinere den fremtidige forskning på området og herved åbne mulighed for sammenlignende studier internationalt. Den internationale

komité's arbejdsresultater har haft indflydelse på det foreliggende værk bl.a. i henseende til det vareudvalg, hvorom der her er søgt prisoplysninger, idet udvalget bortset fra nogle enkelte afvigelser nødvendigjort af nationale særtræk er foretaget i overensstemmelse med den gruppering, som den internationale komité har anset for relevant.

Prishistoriske oplysninger er jo uomgængelige, når det gælder udforskning af et lands økonomiske og sociale udviklingsforløb. Så vigtige spørgsmål som at forklare et lands skiftende internationale position og finde frem til baggrunden for forholdet mellem samfundsgrupperne kan – for blot at fremhæve et par særligt betydningsfulde problemer – vanskeligt løses, uden at forskeren disponerer over solidt funderede oplysninger om priser og lønninger. Her udfylder den nu påbegyndte offentliggørelse af prishistoriske data et betydeligt savn, idet der i forvejen kun forelå et tilfældigt og alt for spinkelt trykt materiale herom. Omhandlende tiden forud for året 1800 består den danske prishistoriske litteratur i realiteten kun af tre arbejder af betydning, nemlig William Scharling: Pengenes synkende Værdi (København 1869), Axel Nielsen: Dänische Preise 1650-1750 (Jena 1906) og Statistisk Bureaus meddelelse: Kapitelstakster i ældre og nyere Tid (København 1904). Af disse værker dækker det sidste en periode på 300 år fra 1600 til 1900, men prisoplysningerne omfatter til gengæld kun 4-6 af de vigtigste landbrugsprodukter. Axel Niensens afhandling er fortrinsvis baseret på prisoplysninger fra en enkelt kilde (protokoller over vareleverancer til marinen), hvilket uden tvivl sikrer en vis ensartethed i materialet, men desværre også indebærer, at prisoplysningerne til tider er fåtallige og hermed næppe altid fuldt repræsentive.

Scharlings prisafhandling er ganske lærerig, idet den gennem sine mangler giver et godt indtryk af vanskelighederne ved at lave en prishistorie. Den omtalte forfatter forsøger i hovedtræk at anskueliggøre prisudviklingen fra tiden før den store prisrevolution (her i Danmark o. 1540) og til midten

af det 19. århundrede. Vanskelighederne har været store. Scharling har måttet give sig i kast med særlige undersøgelser over såvel mønthistorie som mål og vægt, uden at det dog kan siges at være lykkedes ham at løse disse spørgsmål til bunds. Endvidere er han stødt på meget store vanskeligheder i sine bestræbelser for at finde frem til ensartede og sammenhængende prisoplysninger dækkende tilstrækkeligt lange perioder.

Det nu foreliggende første bind af institutets prishistorie kan i det store og hele siges at begynde, hvor Scharling slap. En ret omfattende del af bogen (100 sider) er viet spørgsmålet om de danske mønt- og pengeforhold, sådanne spørgsmål som mønternes sølvindhold og udstedelsen af penge såvel mønt som seddelpenge. Der er i dette afsnit gravet særdeles dybt, og resultatet må noteres som et overordentligt stort fremskridt i retning af at tilvejebringe et materiale, der kan anvendes under brugen af de præsenterede prisoplysninger samt endvidere være til gavn for folk, der selv ønsker at foretage studier i andre dele af denne periodes prishistorie. Populært sagt er det gennem dette påskønnelsesværdige afsnit lykkedes at bringe de historiske oplysninger om pengevæsenet ud af de hidtidige fortrinsvis numismatiske baner og ind i en skure, som gennem dets klare og instruktive tabelmateriale gør dem umiddelbart anvendelige til prishistoriske formål.

En tilsvarende værdi som hjælpemiddel for den fremtidige forskning har afsnittet om dansk mål og vægt (godt 20 sider). Enhver, som har søgt at orientere sig i et eller andet prishistorisk materiale, vil vide, hvilken vanskelig gennemtrængelig jungle mål- og vægtangivelse har udgjort, blot fordi man hidtil har savnet en samlet udførlig redegørelse for disse relationer, der altså har måttet søges i mange forskellige kilder. Nu er denne ulempe afhjulpen, således at interesserede herefter i det store og hele kan nøjes med den her foreliggende grundige og klare oversigt.

Det egentlige prismateriale her i første bind omfatter udelukkende københavnske oplysninger, der i henseende til kildernes art falder i to hovedafsnit nemlig de be-

skattede varer, hvis priser i perioden blev reguleret af myndighederne, og det øvrige vareområde med frie priser. For det sidste område er hovedkilden Københavns Priskurant.

Det regulerede prisområde omfatter tidens tre vigtigste næringsmidler: brød, øl og kød. Disse varer, der, som nævnt, i perioden var belagt med forbrugsafgifter (konsumtion) er behandlet i et afsnit på ca. 40 sider. Afsnittet afviger i henseende til udformningen fra det følgende, ved at en ret omfattende, ledsagende tekst bringer udførlige forklarende kommentarer vedrørende reguleringsmåden og prisernes sammensætning af forskellige omkostningselementer. Denne tekst er blevet en meget værdifuld forklaring til tabellernes nøgne taloplysninger, og den har endvidere efter min opfattelse en betydelig selvstændig værdi gennem det interessante lys, den kaster over den merkantilistiske periodes reguleringspraksis og reguleringsintensitet.

Det sidste og største afsnit af prishistorien (godt 150 sider) beskæftiger sig med en række varer, hvis markedspriser som omtalt er kendt gennem notering i Københavns Priskurant. Dette afsnit består i det væsentlige af tabeller over en række varer, hvoraf de ældste prisoplysninger går tilbage til 1712. Blandt de varer, hvis priser her findes oplyst, er de vigtigste korn, humle, hør, halm, forskellige kødvarer, fjerkræ, smør, ost, fisk, salt, tran, vin, brændsel, hør, hamp, jern, tjære og sæbe.

Den rigdom af prisoplysninger, som hermed er præsenteret allerede i første bind af den påbegyndte prishistorie, er i det hele mere egnet til at påkalde imponeret beundring end til at ægge til kritik. Der er her præsteret en så overordentlig fylde af nyttige oplysninger i en form, som gør dem let tilgængelige for fremtidig udnyttelse. Først i de kommende år – når dette stof bliver udnyttet ved løsning af konkrete opgaver – vil man til fulde kunne danne sig et indtryk af, hvor betydeligt en landvinding, dette flittige pionerarbejde danner for en dybere indtrængen i det 18. århundredes samfundsudvikling.

Adskillige danske brugere af bogen vil

dog nok beklage, at de interessante tekst-afsnit om mønnehistorie, mål og vægt samt prisregulering kun er affattet på engelsk. Trods det almindelige kendskab til dette sprog her i landet, kan benyttelsen af det dog ikke andet end vanskeliggøre brugen af værket. Jeg forudsætter her, at bogen vil blive stærkt benyttet indenlands, også udover den snævre kreds af faghistorikere og økonomer. Derimod kan man vel vanskeligt forestille sig en så intensiv benyttelse af disse detailoplysninger i udlandet, at det kan retfærdiggøre brugen af et udenlandsk sprog. Personligt ville anmelderen derfor nok ud fra en sådan afvejning have foretrukket, at hensynet til det internationale publikum var trængt lidt mere i baggrunden, end sket er, f.eks. ved at redaktionen havde begrænset sig til en engelsk tabeltekst samt et engelsk resumé af de vigtigste dele af tekstafsnittene.

Lad det imidlertid afsluttende være sagt, at dette første bind af prishistorien har skabt berettigede forventninger til de følgende bind. Hvad disse kommer til at indeholde, løfter det foreliggende bind i det hele ikke sløret for, udover at det fremgår, at der kan ventes en del supplerende prismateriale fra provinsen samt en fremstilling af periodens lønudvikling. Der vil efter fremkomsten af dette materiale være anledning til en samlet vurdering af værket, og det vil ligeledes være rimeligt at vente til en sådan lejlighed med kommentarer til den valgte tidsmæssige afgrænsning af prishistorien, uanset at denne for så vidt allerede nu ligger fast.

*Svend Aage Hansen.**

* Kontorchef i Det statistiske Departement.

Erik Boettcher: Die sowjetische Wirtschaftspolitik am Scheidewege. J. C. B. Mohr (Paul Siebeck). Tübingen 1959. 307 s. DM 26,50.

Forfatteren, der vil være kendt fra nyere socialpolitiske fremstillinger, har med denne bog forsøgt at give en bred behandling af hovedtrækene i USSR's økonomiske udvikling i de sidste reformfyldte år. I modsætning til så mange andre bøger inden for dette emneområde er den kvantitative side

af sagen (vækstrater, relativt produktionsniveau o.l.) praktisk taget ikke behandlet. Erik Boettcher har sat sig som mål at give en ideologisk-politisk og socialpolitisk analyse af de dybere processer i det sovjetiske samfund, og selv om anmelderen langt fra kan dele alle konklusioner eller være enig i valget af, hvad der er centralt eller ikke i denne henseende, er der ingen tvivl om, at resultatet er blevet en meget læseværdig og tankeprovokerende bog om Sovjetunionen.

Kernen i Sovjets forvandling i de sidste år er efter Erik Boettchers opfattelse overgangen fra en *extensiv* fase, hvor den industrielle vækst blev drevet frem ved udnyttelse af landets store arbejdskraftreserver, til en *intensiv* fase, hvor stigningen i den enkeltes arbejdsproduktivitet bliver bestemmende for udviklingstempoet. Dette fundamentale forhold forklarer de mange reformer på arbejdslivets områder og levestandardfremgangen og hermed også nødvendigheden af landbrugsreformerne m.m.

Denne ændring i arbejdsstyrkens kvantitative udvikling (krigstab, små årgange o.s.v.) kan desværre ikke beskrives nøjagtigt på grund af manglende befolkningsstatistiske oplysninger; måske vil folketællingen i januar 1959 – den første i 20 år – råde bod herpå. Tal for underskolens elever anskueliggør imidlertid, at der er tale om en meget betydelig formindskelse af tilgangen til arbejdsmarkedet, og Erik Boettcher har uden tvivl ramt rigtigt med sin fremhævelse af dette forhold som en vigtig forklaring af ændringerne.

Men noget tyder på, at forfatteren har tillagt denne materielle faktor så stor vægt, at han overser, at den seneste politik i USSR også kan være dikteret af andre – ikke-materielle – forhold, at den kan have delvis rod i nye krav til udviklingen, d.v.s. i mere »ideelle« forhold. Ihvertfald virker det ejendommeligt, at Erik Boettcher kun meget periferisk omtaler den begyndte arbejdstidsforkortelse, der skal indføre 5-dages ugen for samtlige beskæftigede i etaper frem til 1966-68. Efter alt at dømme betyder dette, at det samlede antal af arbejdstimer fra syvårsplanens begyndelse i 1959 til dens